

אבלות שבצנעא

מנחם שמש

- א. פתיחת הסוגיא
- ב. שיטת הרמב"ם
- ג. נסיונות ליישוב שיטת הרמב"ם
- ד. חידוש ר' שמואל
- ה. נפקא מינות
- ו. סיכום

א. פתיחת הסוגיא

נפתח בקצרה בדיני אבלות. הרמב"ם פותח את הלכות אבל כך: "מצות עשה מן התורה להתאבל על הקרובים שנאמר (ויקרא י, יט) "ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה'", ואין אבלות מן התורה אלא ביום הראשון". ועוד מצינו במדרש (בראשית רבה ק, ז):

"ויספדו שם" וגו' (בראשית נ, י), ומנין לאבל שהוא שבעה, ר' אבא מייתי לה מהכא "ויעש לאביו אבל שבעת ימים" (שם), ולמדין דבר קודם מתן תורה. ריש לקיש בשם בר קפרא מייתי לה מהכא (ויקרא ח, לג) "ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים" וגו', מה אתם נמשתם בשמן המשחה שבעה ימים אף אתם שמרו לאחיכם שבעה ימים. רבי הושעיא מייתי לה מהכא (שם, לה) "ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים", מה הקב"ה שימר לעולמו שבעה ימים אף אתם שמרו לאחיכם שבעה ימים, דא"ר יהושע בן לוי שבעה ימים נתאבל הקב"ה על עולמו... ומנין שאין אבל בשבת ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי מייתי לה מהכא (משלי י, כב) "ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה" - "ברכת ה' היא תעשיר" (בראשית ב, ג) "ויברך אלהים את יום השביעי", "ולא יוסיף עצב עמה" זה האבל, היינו מה דאמר (שמו"ב יט, ג) "כי נעצב המלך על בנו".

אומרת המשנה במועד קטן (ג, ה): "שבת עולה ואינה מפסקת, רגלים מפסיקין ואינן עולין". כלומר, שבת נחשבת כיום במנין השבעה, ואינה מפסקת, אינה גורמת להפסקת השבעה. לעומת זאת, רגלים מפסיקין את המנין וכמובן שאינן עולין להיחשב במנין השבעה. בפשטות אפשר להסביר שהבדל זה בין שבת למועד, שורשו בעובדה שאי אפשר שיעברו שבעה ימים ללא שבת, ולא כך ברגל, ולכן לא שייך לומר ששבת תפסיק שבעה, כי אף פעם לא יהיו שבעה ימי אבלות שלמים שינהגו.

בכתובות דף ד ע"א שנינו: "א"ר יוחנן אע"פ שאמרו אין אבלות במועד אבל דברים שבצנעא נוהג". כלומר, למרות שכשאבילות נפגשת עם מועד, המועד גורם לביטולם של כל מנהגי האבילות ואין האדם האבל חייב לנהוג בהם, מכל מקום בדברים שבצנעא (תשמיש המטה, פריעת הראש ורחיצה במים חמים) - ממשיך הוא לנהוג מנהגי אבלות. למימרא זו מביאה הגמרא סייעתא מהברייתא המובאת בעמוד הקודם, בה נאמר שחתן אבל בשבעת ימי המשתה שלו ממשיך לנהוג מנהגי אבלות בדברים שבצנעא - "הוא ישן בין האנשים ואשתו ישנה בין הנשים", ומשווה הגמרא חתן למועד שהרי שבעת ימי המשתה הרי הן לו כרגל, וממילא זוהי הוכחה שבמועד נוהגים מנהגי אבלות בצנעא.

יש להבין מהו ההבדל בין אבלות שבפרהסיא לאבילות שבצנעא.

כאשר אדם נוהג מנהגי אבלות בפרהסיא, העכרת האוירה פוגעת בשמחת הכלל. מאידך, מנהגי אבלות בצנעא הם דברים הקשורים יותר לאבל עצמו בלבד. כאשר יש לנו שמחה מסוימת, מיד עולה המחשבה הראשונית לבטל את מנהגי האבילות, כי כאשר נהוגים מנהגי אבלות - גם האנשים הסובבים את האבל מרגישים באבילותו וחשים בצער. וכאן בא החילוק של רבי יוחנן - נבטל אך ורק מנהגים כאלו שפוגעים באוירת השמחה ששורה על אלו הקרובים לאבל, כלומר אבלות שבפרהסיא, אבל אין סיבה, לכאורה, לבטל מנהגי אבלות שלא מפריעים לאף אחד, הנוגעים אך ורק לאבל (אולי בהמשך יתברר שיש סיבה).

בשלב זה מסתבר שמימרא זו של ר' יוחנן מוסבת גם על מקרה בו האבילות נפגשת עם שבת, ואזי התוצאה תהיה זהה וינהגו מנהגי אבלות בצנעא אע"פ שבפרהסיא לא ינהגו.

התוס' (ד"ה "אבל דברים של צנעא נוהג") מעיר שכן פסק בעל הלכות גדולות, וכן פסקו הרא"ש (סימן ד) והרי"ף (דף א ע"ב) בסוגייתינו. ולמעשה כך נפסק בטור ובשו"ע (יורה דעה, סימן שצט, ב).

ב. שיטת הרמב"ם

לעומת כל מה שראינו עד עתה, נביא עכשיו שיטה שניה בענין.

הגמרא במועד קטן (כד ע"א) מספרת: "אביי אשכחיה לרב יוסף דפריס ליה סודרא ארישיה ואזיל ואתי בכיתה, א"ל לאו סבר לה מר אין אבילות בשבת, א"ל הכי א"ר יוחנן דברים שבצנעא נוהג". מסביר רש"י שמקרה זה היה בשבת, ורב יוסף כיסה את ראשו בביתו כמנהג אבילות. בעל ה"מאור הגדול" לומד¹ מגמרא זו שדברי ר' יוחנן - "דברים שבצנעא נוהג" - מוסבים בדוקא על אבילות שנפגשת עם שבת² והגירסא אצלנו בגמרא צריכה להיות כך - "אע"פ שאמרו אין אבילות בשבת אבל דברים שבצנעא נוהג", ומשמע שדוקא בשבת הדין הוא שאין נוהגים מנהגי אבילות בפרהסיא ולעומת זאת כן נוהגים מנהגי אבילות שבצנעא, ולכן רב יוסף "פריס סודרא ארישיה". אולם, על שלשת הרגלים לא דיבר רבי יוחנן ובאמת אם נפגשת אבילות עם רגל - אין נוהגים בהם כלל מנהגי אבילות.

אחרי ה"מאור הגדול" הלך הרמב"ם, וכן ניתן לראות מפסקו (הל' אבל י, ג): "הרגלים וכן ראש השנה ויום הכפורים אין דבר מדברי אבילות נוהג בהן". וכותב על כך ה"לחם משנה": "נראה ודאי דרבינו גריס בההיא דריש כתובות מסייע ליה לר' יוחנן דא"ר יוחנן אע"פ שאמרו אין אבילות בשבת אבל דברים של צנעה נוהג, וזו היא גירסת בעל המאור".

כלומר, רואים שלשיטת הרמב"ם חתן דינו שווה לשבת ולא למועד, שהרי לפי שיטה זו, במועד - אין חובה לנהוג מנהגי אבילות כלל ואף בדברים שבצנעא, בעוד שבשבת וחתן - "דברים שבצנעא נוהג".

ננסה להבין את טעמם של שתי השיטות.

לגירסה הפשוטה בגמרא, כמו שכבר הזכרנו, מובן שכאשר אבילות נפגשת עם איזשהו מאורע או שמחה - מועד, שבת, חתן - מתבטלים מנהגי האבילות ונשארים רק אלה הנהוגים בצנעא, שלכאורה לא גורמים לפגיעה בשמחת שאר האנשים.

אולם, שיטת הרמב"ם לא כל כך ברורה. הרי משיטת הרמב"ם יוצא שבשבת נוהג מנהגי אבילות בדברים שבצנעא וברגל - לא. ניתן לומר, כפי שמסביר הריטב"א³,

1 מועד קטן, דף יד ע"ב בדפי הרי"ף.

2 הרמב"ן יגיד שהסיפור לא בא ללמד אותנו דין שחל דוקא בשבת אלא הוא הדין ביום טוב.

3 מועד קטן כג ע"ב, ד"ה "בני יהודה ובני גליל", לקראת סופו.

שהחילוק ביניהם הוא, שבשבת - יום שעולה למנין ימי האבילות ("שבת עולה ואינה מפסקת") - כן נוהגים מנהגי אבילות בדברים שבצנעא כי בכ"ז זה נחשב יום אבל (אולם עכ"פ נבטל מנהגי אבילות בפרהסיא כי פוגע בשמחתם של האחרים). מצד שני, במועד שאינו עולה למנין ימי אבילות ("רגלים מפסיקין ואינן עולין") - אף מנהגי אבילות שבצנעא אין נוהגים⁴.

אך, לפי זאת קשה, הרי הגמרא בסוגייתינו מביאה לדברי ר' יוחנן סייעתא מחתן והרי שבעת ימי המשתה של חתן אין עולין למנין ימי אבילות, ומדוע נשווה אותן לשבת (שכן עולה למנין) ונהג אבילות בצנעא, ולא נשווה אותן למועד (ששני אירועים אלו, חתן ומועד, אינן עולים למנין ימי אבילות) ונבטל גם מנהגי אבילות שבצנעא?!

קושיה זו על הרמב"ם הקשה הרמב"ן במלחמותיו⁵. שם הוא מוסיף ומציין שעל חתן ורגל כתוב "שמחה" במקרא, לעומת שבת עליה כתוב לשון "עונג". אך הוא היטיב לבטא קושיה זו ביתר תקיפות בחיבורו "תורת האדם" העוסק בענייני אבילות, וכך לשון הרמב"ן⁶:

וזו דעת הרמב"ם ז"ל וכת אחרת מן החכמים שמסכימין בדעת הזה, ואנו על מי נסמוך? בואו ונסמוך על דברי הראשונים שדבריהם דברי קבלה ואינן צריכין חיזוק, כל שכן שהגירסא כתובה בכל הספרים ובנוסחאות הישנות והבדוקות ועוד ממקומו הוא מוכרע, שהרי הביאו ר' יוחנן לענין חופה והרי הקובר מתו בתוך ימי חופתו כקובר בתוך הרגל דמי, שאף הם אינן עולים כרגלים ואע"פ כן נוהג בצנעא, וזו ראייה גמורה...

ג. נסיונות ליישוב שיטת הרמב"ם

ננסה ליישב את שיטת הרמב"ם.

נושאי כליו של הרמב"ם מתחבטים בנסיונות ליישוב הקושיה על רבם בדרך ראויה. הכסף משנה מנסה להסביר שפסק הרמב"ם אינו במובנו הפשוט, אלא מוסב על מקרה שאם קברו קודם הרגל בטלה ממנו גזרת שבעה, וכן מבואר שם בגמרא (כ ע"א)

4 מעניין שהרב עובדיה מברטנורא בפירושו על המשנה במועד קטן (ג, ה) תולה את הצדדים זה בזה בצורה הפוכה. כלומר, שבת עולה למנין ימי אבילות משום שנוהג בה דברים שבצנעא, והרגל היות ואין שום דין מדיני אבילות נוהג בו לפיכך מפסיק לגמרי, ואם לא חל אבילות כלל קודם הרגל, כגון שמת בתוך הרגל, אינו עולה למנין שבעה.

5 שם, באמצע דיבורו - "והגירסא ששנה בעל המאור".

6 בפרק "עניין שבתות וימים טובים", ד"ה "ודברים שבצנעא", עמ' רכה בהוצאת מוסד הרב קוק.

שהלכה כחכמים שהקובר את מתו אפילו שעה אחת קודם הרגל בטלה ממנו גזירת שבעה. לפי הסבר זה יוצא, איפוא, שבאמת הרמב"ם סובר כרמב"ן וגירסתו כגירסת הרמב"ן, והקושיה אינה מתחילה כלל. אולם הסבר זה כ"כ דחוק הוא שמיד הכסף משנה דוחה אותו. ובלשונו:

והיה נראה לומר דלאו בהכי מיירי רבינו אלא היינו לומר שאם קברו קודם הרגל אפילו שעה אחת בטלה ממנו גזירת שבעה כדמפרש ואזיל... אלא שמתוך שלא הזכיר רבינו דברגל נוהגים דברים שבצנעא אדרבה כתב לקמן (ה"ח) דקובר מתו ברגל לא חלה עליו אבילות כלל יש לומר שמה שכתב אין דבר מדברי אבילות נוהגים בהם מילתא באפי נפשה היא לומר דאפילו דברים שבצנעא אין נוהגים בהם וכמו שפירשם הרמב"ן.

סופו של דבר, הכסף משנה לא מוצא פתרון ויישוב לקושיה על הרמב"ם.

הלחם משנה, לעומתו, מביא שני הסברים ענייניים ומהותיים. הסבר ראשון, "ונ"ל לתרץ לדברי רבינו דמכל מקום שבעת ימי המשתה גריעי מרגל ואע"ג דברגל אינו נוהג כלל מ"מ מסתייא דשמחה קלושה כי הא דליהוי כשבת דאינו נוהג בו דברים של פרהסיא אלא של צנעה". כלומר, באמת הרמב"ם מדמה חתן לשבת ולא לרגל כי שבעת ימי המשתה אינם דומים לרגל מצד שמחתם ושמחה של חתן דומה יותר לשבת.

הסבר שני של הלחם משנה: ימי המשתה של חתן גרועים אף יותר משבת. לכאורה, אם כך, מהי הסייעתא לר' יוחנן שלומד על שבת מחתן שנוהג אבילות בצנעא, אולי חתן נוהג אבילות שבצנעא ובשבת לא נוהגים כלל? אלא הלחם משנה נדחק ומסביר שהסייעתא היא לא משבעת ימי המשתה של החתן אלא מהשבת שכלולה בשבעת ימי המשתה ובה נוהגים מנהגי אבילות בצנעא. על כל פנים, ההסבר השני דחוק מאוד, והלחם משנה עצמו אומר שהראשון נראה עיקר, ומביא לכך ראיה מדברי הרמב"ם עצמו (יא, ח) שלענין חתן פוסק: "ונוהג שבעת ימי המשתה ואחר כך נוהג שבעת ימי אבילות, וכל אותן הימים נוהג בדברים שבצנעא כשבת", משמע מדבריו כהסבר הראשון שימי המשתה של חתן הם באותה דרגת שמחה כשבת ולא כרגל, וממילא מובנת גירסת הרמב"ם שמשווה חתן לשבת ולא למועד.

ועדיין צריך הסבר, שהרי אם אתה אומר ששבעת ימי המשתה של חתן זו שמחה הדומה יותר לשבת ולא לרגל, מדוע שבעת ימי המשתה של חתן דינן שאינן עולין למנין השבעה כמו רגל ואין דינן דומה לדין של שבת שכן עולה למנין ימי אבילות? על זה

ניתן לומר⁷ שבאמת גם שבת היתה כביכול צריכה לא לעלות למנין ימי אבלות, אך העובדה שאי אפשר שיעברו שבעת ימי אבלות ללא שבת, גורמת לכך ששבת כן תעלה למנין ימי אבלות, וזה לא אומר ששמחתה פחותה מזו של החתן. במילים אחרות, הדין שיום מסוים עולה או לא עולה למנין ימי אבלות הוא לא בהכרח המדד לרמת השמחה שבאותו יום ולביטול מנהגי האבילות באותו יום.

אפשר אולי ללכת בעקבות הסבר זה של הלחם משנה, אבל צריך להבין ביתר בהירות, מדוע באמת כלשון הלחם משנה - "דשמחה קלושה כי הא דליהוי כשבת" - חתן דומה יותר לשבת מאשר לרגל.

ד. חידושו של ר' שמואל

ר' שמואל בחידושו על הש"ס⁸ מחלק חילוק מהותי בהבנה מדוע ובאיזה מקרה אנו נוהגים אבילות בצנעא. חילוק זה יכול, לדעתי, להוות המשך להסבר של הלחם משנה ולשפוך עליו אור.

ניתן להבין, כמו שהבנו עד עתה, שכאשר יש שמחה, עקרונית אין נוהגים אבילות. כאשר יום השמחה עולה למנין ימי אבלות (דבר המעיד שבכ"ז יש ביום זה בחינה מסוימת של אבל), אנו מבטלים רק אבילות שבפרהסיא ונוהגים אבילות שבצנעא. ולעומת זאת, כאשר יום השמחה אינו עולה למנין ימי אבלות, אנו מבטלים את מנהגי האבילות גם בדברים שבצנעא. אך לפי זה, ראינו כבר שקשה.

ואפשר לפרש, אומר ר' שמואל, שעיקר חיוב הנהגת אבילות בצנעא הוא מחמת העובדה שאדם זה הוא אבל ועצוב, אך כשנכנס גורם מיוחד לשיקולים שאומר לי שאסור לאדם להיות עצוב והוא צריך להרגיש שמח בפנים - אזי אותו גורם מבטל גם מנהגי אבילות בצנעא. כלומר, ברגל יש מצוה דאורייתא של שמחה "ושמחת בחגך", ולכן בעודו נוהג אבילות בצנעא הוא מבטל את עיקר השמחה. השמחה ביום טוב צריכה להיות פנימית עד שהאדם ישכח (כביכול) את צרותיו ויתעלה למדרגה של שמחה אמיתית ופנימית, וכשהאדם נוהג מנהגי אבילות - דבר זה מזכיר לו את כאבו האישי, ואין שני דברים אלו יכולים לדור בכפיפה אחת. לעומת זאת, בשבת, למשל, אין דין

7 סברה זו מופיעה גם ברמב"ן (בשם הראב"ד), תורת האדם, עמ' רכג, ד"ה "בני יהודה ובני גלילא", וכן בטור יו"ד סימן ת.

8 כתובות, סוף סימן ה.

שמחה אלא רק דין ברכה (כמו שראינו במדרש וכן בתוס' מועד קטן כג ע"ב ד"ה "מאן דאמר"), ובכוחו לבטל רק מנהגי אבילות שבפרהסיא.

יש להדגיש את נקודת החילוק המרכזית בין שני עקרונות אלו. על פי העקרון הראשון, אי-הנהגת אבילות בדברים שבצנעא נובע מחיסרון הדבר המחייב הנהגת אבילות (שהוא - שיום זה יעלה למנין ימי אבילות), ורק משום שאין יום זה עולה למנין ימי אבילות - אין אני נוהג בו מנהגי אבילות בדברים שבצנעא. אולם, לפי העיקרון השני, אי-הנהגת אבילות בדברים שבצנעא נובע משום איסורא, מפני שאחרת אני אבטל שמחת יום טוב. יש להוסיף, שיתכן שעל פי העקרון הראשון הנאמר לעיל, אין בעיה בין הנהגת אבילות בדברים שבצנעא לבין שמחת יום טוב (לפחות מבחינה הלכתית).

כאשר ניסינו עד עתה להסביר את דין האבילות בצנעא ע"פ העיקרון הראשון היה לנו קשה. אולם, לפי העיקרון השני שמחדש לנו ר' שמואל ניתן להסביר את גירסת ושיטת הרמב"ם בסוגיא. יש ענין שמחה בחתן אך כוח השמחה של חתן אין בכוחו לבטל מנהגי אבילות בצנעא כמו שיש לדין שמחה ביום טוב, היות ולענין חתן נאמר "מלך ביופיו תחזינה עיניך" (ישעיה לג, יז), ומנהגי האבילות שהוא נוהג הם מנהגים הקשורים למראהו כלפי חוץ, אולם אין סיבה לבטל מנהגי אבילות בדברים שבצנעא. וכיוון שכך, כן נכון להשוות חתן לשבת, שהרי בשניהם אין איסור על חיוב האבילות שבצנעא, משא"כ ברגל השונה משניהם בו יש איסור על חיוב האבילות שבצנעא מכח דין של שמחה ביום טוב.

לעניות דעתי, אפשר לקשר לכאן את דברי ר' צדוק המחלק חילוק מהותי בין שבת ליום טוב:

בקידוש היום דשבת אומרים בסיום הברכה מקדש השבת וביום טוב מקדש ישראל והזמנים. להבין החילוק דענין הקדושה הוא לשון פרישה היינו פרישת מתענוגי עולם הזה והארת קדושת ה' יתברך בלב וכמו שנאמר "והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה'". דעל ידי השתדלות אדם להתקדש עצמו מלמטה בפרישות מתאוות על ידי זה והייתם וגו'. ובשבת בא ההארה ע"י אמצעות הזמן ע"י השבת לנפשות ישראל לזה אנו אומרים מקדש השבת. וביום טוב בא ההארה לנפשות ישראל בעצם לכן אומרים מקדש ישראל היינו שבא הארת הקדושה לנפשות ישראל בלי אמצעי. ולכן נאמר בשבת "לדעת כי אני ה' מקדשכם" שנצרך דעת והכרה לזה אבל ביום טוב הנפש בעצמו מרגיש ההארה כמו שנאמר "כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל". ומזה בא השמחה ללב כי אין שמחה בלב איש ישראלי אלא כשמרגיש קדושת ה' יתברך בלבו

ודבוק בו. וכמו שנאמר "שמחו צדיקים בה' ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם ויספו ענוים בה' שמחה". ולכן ביום טוב המצוה "ושמחת בחגיך". משא"כ בשבת המצוה רק בעונג כמו שנאמר "וקראת לשבת עונג". וזהו עיקר יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה שהוא בחינת כנסת ישראל. וזהו שרש השמחה שבא מיחוד המשפיע עם המקבל. שזה שמח בזה וזה בזה כמו שנאמר "ישמח ה' במעשיו וישמח ישראל בעושיו" וכשמחת חתן וכלה וכן נמשלו בשיר השירים וזה נרמז בגמרא... וזהו עיקר יחוד קודשא בריך הוא וכנסת ישראל. והארה זו הוא דייקא ביום טוב. והנה גם בכנסת ישראל בעצמם נצרך להיות יחוד כי גם הריקנים שבישראל שאין בהם לא טעם ולא ריח כערבה נעשים אגודה אחת. ובכך ה' יתברך מתעלה ומתייחד עם כנסת ישראל באחדות אחד ע"י הארתו יתברך בנפשות ישראל ברגל... (פרי צדיק ח"ד, חג השבועות אות ח)

כלומר, השמחה ביום טוב היא שמחה עצמית הרבה יותר ופנימית הרבה יותר מאשר שמחה של שבת. שמחה של יום טוב היא ללא אמצעי, היא מבטאת את הקשר בין ישראל לאביהם שבשמים מצד עצם נשמת ישראל, מצד סגולתם של עם ישראל, העם הנבחר⁹. לעומת זאת, השבת מבטאת את הענין של הכרה במלכות ה' בעולם, "ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג", ולכך צריך אמצעי, צריך דעת והכרה, בעוד שברגל יש ממש תחושה של הארת קדושה. את האבילות מגדיר ר' צדוק¹⁰ כהסתר פנים, בו לאדם קשה לראות את השגחתו יתברך בברואים ואת הנהגתו בעולם הזה, האדם נמצא בעצב, במצב של אובדן תקוה ושל יאוש. השמחה, מאידך, משמעותה היא "כי אין שמחה בלב איש ישראלי אלא כשמרגיש קדושת ה' יתברך בלבו ודבוק בו". השמחה העצמית שיש ביום טוב, יש בכוחה לסלק גם את מנהגי האבילות שבצנעא, כי השמחה היא מצד עצם היום, ולכן אין מקום לכל מנהג אבילות באשר הוא, שהרי מנהג אבילות המבטא מצב של הסתר פנים סותר את שמחת יו"ט שעניינה הארת קדושתו יתברך מצד עצם היום. בשבת אין ענין שמחה כמו ביום טוב ונראה שאין ענין לבטל את כל מנהגי האבילות, והנהגת אבילות בצנעא אינה סתירה לעצם היום. בהקשר זה, ניתן לראות את החתן כרגל של יחיד, בו יש שמחה גדולה לחתן אך ברור הוא שתורת רגל אינה חלה

9 קדושת כל הרגלים מסתעפת מקדושת חג הפסח, בו עם ישראל יצא מעבדות לחרות, בו התגלה השיא של הקשר בין קוב"ה לכנסת ישראל ללא אמצעי, ללא קשר באיזה מדרגה עם ישראל נמצא, בו התגלתה העובדה שעם ישראל הוא עם סגולה. כמאמר הגמ' בר"ה ד ע"א על כך שא' בניסן ר"ה לרגלים הוא - "רגל שבו ראש השנה לרגלים".

10 פרי צדיק ח"ב, פורים אות ד, במילים "וזה היה עיקר נס פורים".

בעצם היום, כי זהו "חג" פרטי, ושמחת החתן יש בה יותר ענין ב"גברא" מאשר ב"חפצא", וממילא אין הנהגת אבילות שבצנעא סותר שמחה שכזו. בסיכום כל הנאמר, אפשר להבין את גירסת הרמב"ם מדוע נכון הוא להשוות את שבעת ימי המשתה של חתן לשבת ולא לרגל.

ה. נפקא מינות

מחילוק עקרוני זה יוצאות לנו כמה וכמה נפקא מינות. נפקא מינה ראשונה היא, כאמור לעיל, חתן.

נפקא מינה נוספת היא יום טוב שני של גלויות. יום טוב כזה הוא מדרבנן, וכיון שכך הרי הוא עולה למנין ימי אבילות¹¹. לפי העקרון הראשון שהבאנו, כיון שביום טוב שני היום עולה למנין שבעה - דינו כשבת וחלים עליו מנהגי אבילות בדברים שבצנעא. לעומת זאת, גם ביום טוב שני, ישנו דין שמחה כמו ביום טוב דאורייתא, ולכן - אם נתחשב בעיקרון השני שהבאנו - אין לנהוג מנהגי אבילות בדברים שבצנעא.

וכן מצינו שהריטב"א¹² כותב מפורש שאף לשיטה זו של הרמב"ם שביום טוב אין נוהגים אבילות כלל, מ"מ ביום טוב שני של גלויות שעולה למנין ימי האבילות - חייב לנהוג בהם אבילות בצנעא. סברה זו מקבילה לעיקרון הראשון האמור לעיל.

מצד שני, ניתן לדייק מהרמב"ם עצמו אחרת. בפ"י ה"ח כתב: "הקובר את מתו בתוך הרגל לא חלה עליו אבילות כלל", ואפילו בדברים שבצנעא. ובהלכה ט כתב: "המקומות שעושין שני ימים טובים מונה השבעה מיום טוב שני האחרון אע"פ שאינו נוהג אבילות, הואיל ומדבריהם הוא - עולה לו מן המנין". משמע שדברים אלו הם המשך להלכה שלפניה. כלומר, אע"פ שגם יום טוב שני נכלל בהלכה של "הקובר... לא חלה עליו אבילות כלל" מ"מ עולה למנין ימי אבילות כיון שאינו יום טוב אלא מדבריהם.

11 בחילוק בין שבת העולה למנין ימי אבילות לבין חתן שאינו עולה הסברנו שאפשר לראות את כל ימי השמחה כימים שאין עולים למנין ימי אבילות, אלא שבת מיוחדת שהרי אי אפשר שיעברו שבעה ימים ללא שבת. כאן אנו צריכים להוסיף שכל זה נאמר על ימים מדאורייתא, אך ימים שהם מדרבנן, למשל יו"ט שני, עולים למנין ימי אבילות.

12 מועד קטן כג ע"ב, ד"ה "בני יהודה ובני גליל".

ו. סיכום

ישנן שתי שיטות ראשונים לענין הנהגת אבלות בדברים שבצנעא בשבת וחג. רוב הראשונים סוברים שהן בשבת והן ביו"ט נוהגים מנהגי אבלות בדברים שבצנעא. שיטת הרמב"ם היא שהדין נכון רק בשבת, וביו"ט אין מנהגי אבלות כלל. מחלוקת זו מתבטאת בגידסאות שבגמרא לפנינו, במימרא של ר' יוחנן. רוב הראשונים גורסים "אע"פ שאמרו אין אבלות במועד אבל דברים שבצנעא נוהג", בעוד שגירסת הרמב"ם היא בשבת במקום במועד.

הגמרא אצלנו מביאה למימרא זו של ר' יוחנן סייעתא מברייתא שנאמרה קודם לכן שחתן ששבעת ימי המשתה שלו נפגשו עם אבלות - הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים, כלומר הוא נוהג אבלות בדברים שבצנעא. משווה הגמרא חתן לרגל, שהרי "שבעת ימי המשתה של חתן הרי הן לו כרגל". לשיטת הרמב"ם, ההשוואה בגמרא היא בין חתן לשבת, וממילא צריך לברר מהי ההשוואה. הדין הוא ששבת עולה למנין ימי אבלות, בעוד ששבעת ימי המשתה של חתן ורגל אינם עולים למנין ימי אבלות, ובהנחה שזהו המדד לקביעת הנהגת אבלות בדברים שבצנעא, קשה למה משווה הגמרא חתן לשבת ולא למועד.

הבאנו חילוק עקרוני האומר שלא אכפת לי שהאבל ינהג אבלות בצנעא, כל עוד אין לי איסור לכך. ברגל ישנה מצות עשה "ושמחת בחגך", יש איסור להיות אבל ועצוב, ולכן יש בכוחו של האיסור לבטל מנהגי אבלות בצנעא. בשבת אין דין שמחה כמו ביו"ט, וכמובן שלא שמחה כזו שיש בכוחה לבטל מנהגי אבלות בצנעא. מחילוק זה יוצאות לנו נפקא מינות. הראשונה שבהן היא חתן בשבעת ימי המשתה שלו. על חתן נאמר "מלך ביופיו תחזינה עיניך", ואין זה סותר הנהגת אבלות בצנעא. עוד נפקא מינה שאפשר להעלות היא יו"ט שני של גלויות.

לאחר חילוק זה, מובנת שיטת הרמב"ם המשווה חתן לשבת (שבשניהם אין גורם שיבטל מנהג אבלות בצנעא) ולא לרגל, בו יש גורם שכזה.

להלכה נפסק כדעה הרווחת בין הראשונים שנוהגים אבלות בצנעא הן בשבת והן ברגל. הבית יוסף¹³ מנמק את פסיקת ההלכה בעובדה שרוב הראשונים הולכים בשיטה זו, והלכה כרבים ועוד כתב שכך פסק בעל הלכות גדולות שדבריו דברי קבלה.

